

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТРИВАЛОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кулебякін Вадим Олександрович,

аспірант кафедри кримінального права і процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Статтю присвячено аналізу правової природи процесуальних строків у кримінальному провадженні з акцентом на проблематику формального визначення тривалості досудового розслідування. У роботі схарактеризовано функціональне значення строків, їх бінарні властивості, які одночасно є гарантіями дотримання прав і свобод особи, а також відіграють визначну роль у забезпеченні ефективності кримінального судочинства, темпоральну регламентацію його стадій та є важливим інструментом виконання завдань кримінального провадження.

З'ясовано, що чинний кримінальний процесуальний закон містить низку суперечностей і прогалин правового регулювання процесуальних строків тривалості досудового розслідування, зокрема кримінальних проваджень, у яких не встановлено особу, що вчинила кримінальне правопорушення. Зокрема, встановлено, що ст. 219 КПК України, яка регламентує строки досудового розслідування, не регулює строками кримінальні провадження, у яких не повідомлено про підозру. Натомість такі строки мають казуїстичний характер, для їх визначення слід звертатися до інших норм кримінального процесуального закону, які вноормовують підстави для закриття кримінального провадження. З огляду на це, проаналізовано співвідношення імперативної конструкції п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України з практикою Верховного Суду, відповідно до якої при вирішенні питання про закриття кримінального провадження, у якому не повідомлено про підозру у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної, не звільняє суддю від обов'язку перевірити повноту, об'єктивність та неупередженість досудового розслідування. Установлено, що практика Верховного Суду сприяє дотриманню права потерпілого на справедливую реакцію держави на вчинене відносно нього кримінальне правопорушення у вигляді належного та ефективного досудового розслідування його справи.

Запропоновано шляхи вдосконалення законодавства для завершеності правового регулювання строками стадії досудового розслідування. Оцінено досвід упровадження формально визначених строків «фактових» кримінальних проваджень, підтримано його справедливую критику.

Ключові слова: процесуальні строки, досудове розслідування, закриття провадження, «розумний строк».

Kulebyakin Vadym. Problematic issues of formal determination of the duration of pre-trial investigation

The article is devoted to the analysis of the legal nature of procedural terms in criminal proceedings with an emphasis on the problems of formal determination of the duration of pre-trial investigation. The author characterizes the functional significance of time limits as a guarantee of observance of human rights and freedoms, and also reveals their role in ensuring the efficiency of criminal proceedings and fulfillment of the tasks of criminal proceedings.

It is found that the current criminal procedure law contains a number of contradictions and gaps in the legal regulation of procedural terms of pre-trial investigation, in particular, criminal proceedings in which the person who committed a criminal offense has not been identified. The author analyzes the correlation between the imperative construction of clause 3-1, part 1,

Article 284 of the CPC of Ukraine and the practice of the Supreme Court, according to which, when deciding on the closure of criminal proceedings in which no notice of suspicion has been served due to the expiration of the statute of limitations for bringing to criminal responsibility, the judge is not relieved of the obligation to verify the completeness, objectivity and impartiality of the pre-trial investigation.

The author suggests ways to improve the legislation in order to complete the legal regulation of the pre-trial investigation stage. The author assesses the experience of introducing formally defined terms of "factual" criminal proceedings and supports its fair criticism.

Key words: *procedural terms, pre-trial investigation, closure of proceedings, "reasonable time".*

Постановка проблеми. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), який набув чинності у 2012 році, замінив радянську модель кримінального процесу 1960 року, модифікувавши його позитивістську модель у змішаний тип кримінального процесу з урахуванням стандартів європейської спільноти, в основі яких людина, її права та свободи. Така законодавча переорієнтація стала необхідною на шляху євроінтеграційних процесів України та адаптації її правових норм, зокрема кримінально процесуальних, до міжнародних стандартів цивілізованого суспільства.

Процесуальні строки – важливий елемент кримінальної процесуальної діяльності, однією з функцій якого є гарантування прав і свобод особи. Вони не лише відіграють роль організаційного механізму кримінального провадження з метою забезпечення його оперативності та ефективності, а й установлюють межі легітимного втручання у права та свободи, запобігаючи свавільності та часовій невизначеності. Строки супроводжують усю кримінальну процесуальну діяльність від моменту виявлення уповноваженою службовою особою ознак кримінального правопорушення (або повідомлення про його вчинення) до завершення виконання вироку, включно з діями в межах міжнародної співпраці. Проте практика правозастосування демонструє численні проблеми забезпечення справедливого балансу між інтересами судочинства, який вимагає гнучкого підходу, з огляду на індивідуальний характер кожного кримінального провадження, та забезпечення прав і за законних інтересів особи, що вимагає суворих меж втручання. Українські правники та представники міжнародних організацій неодноразово піддавали критиці недостатню врегу-

льованість кримінальної процесуальної діяльності або зловживання в процесі її реалізації. Сьогодні активно обговорюється встановлення судового контролю над строками арешту на майно, впровадження граничних меж досудового розслідування та судового розгляду, формальне визначення строків тримання під вартою під час судового провадження тощо. Викладене засвідчує актуальність теми дослідження стосовно регулювання строками кримінальної процесуальної діяльності.

Стан опрацювання цієї проблематики є достатнім. Питанню регулювання кримінальної процесуальної діяльності на різних стадіях кримінального провадження приділили увагу такі науковці: В. І. Борисов, О. В. Винокуров, Н. В. Глинська, І. В. Гловюк, Ю. М. Грошевий, А. Л. Даль, В. С. Зеленецький, Ю.Ю. Івчук, О. В. Капліна, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, М. А. Погорєцький, Н. М. Сенченко, О. І. Тищенко, В. В. Топчій, Л. Д. Удалова, П. Л. Фріс, Ю. В. Циганюк, І. В. Черниченко, О. Г. Шило, С. Л. Шаренко та багато інших. Зокрема, І. В. Гловюк проведено авторський аналіз судової практики Касаційного кримінального суду в складі Верховного Суду стосовно строків досудового розслідування. У роботах В. М. Кушнерьова акцентовано, що в багатьох державах розвиненої демократії, зокрема США та Великої Британії, досудове розслідування не регламентовано строками, а надано пріоритет його якості та ефективності. Ю. Ю. Івчук та Н. М. Сенченко опрацьовано практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо розумних строків у кримінальному провадженні. Роботи авторів у своїй сукупності висвітлюють наукову дискусію, присвячену строкам у кримінальному провадженні, їх від-

повідність європейським стандартам та забезпеченню справедливого балансу між дотриманням прав людини та інтересами кримінального судочинства.

Мета статті – встановити проблемні питання формального визначення тривалості досудового розслідування. У процесі дослідження необхідно виявити особливості правового регулювання, визначити функції та оцінити відповідність конституційним гарантіям прав і свобод особи. Для досягнення мети розглянути правову природу строків, їх нормативне регулювання залежно від стадії кримінального провадження, доктринальні підходи правників, практику ЄСПЛ та досвід інших країн у цій царині.

Виклад основного матеріалу. Правова природа процесуальних строків у кримінальному провадженні визначається їх роллю в регулюванні процесуальної діяльності. У доктрині кримінального процесу обґрунтовано, що кожна норма кримінального процесуального закону є певною процесуальною гарантією, яка спрямована на виконання завдань кримінального провадження, охорону прав і законних інтересів залучених осіб [1, с. 106]. Своєю чергою, нормативне визначення процесуальних строків є необхідною умовою виконання поставлених завдань, а визначення оптимальних часових меж проведення досудового розслідування і судового розгляду є стимулом інтенсифікації діяльності учасників кримінального провадження в реалізації наданих прав і виконанні покладених обов'язків [2, с. 703]. Відповідно до змісту ст. 113 КПК України, зазначені межі можуть бути встановлені законом або уповноваженим суб'єктом (прокурором, судом) [3]. Зауважимо, що значна частина процесуальних строків, які встановлює уповноважений суб'єкт у межах дискреційних повноважень, мають граничну межу вчинення відповідної процесуальної дії або ухвалення процесуального рішення, яка зафіксована в нормах закону. Окрему категорію становлять строки, які визначаються поняттям «розумний строк». Згідно ч. 3 ст. 28 КПК України визначення такої межі відбувається не за часовими критеріями, а з урахуванням складності криміналь-

ного провадження, поведінки його учасників, способом здійснення слідчим, прокурором, судом своїх повноважень [3]. Викладене свідчить про неможливість нормативно уніфікувати індивідуальні характеристики кожного кримінального провадження, тому визначення його тривалості (тривалості його окремих стадій) потребує адаптивного підходу.

Зауважимо, що строки досудового розслідування частково визначені в ст. 219 КПК України. Натомість тривалість судового розгляду визначається оціночною категорією «розумний строк». Темпоральні межі стадій кримінального провадження, породжують багато дискусій як серед практиків, так і серед науковців. Зокрема, норми, якими встановлено строки досудового розслідування, неодноразово зазнавали змін, тоді як підходи до визначення тривалості судового розгляду залишаються сталими, хоча також часто піддаються критиці.

При введенні в дію чинного КПК України редакція статті 219 КПК України (сьогодні законодавець повернув попередню редакцію) передбачала обчислення строків досудового розслідування від дня повідомлення особі про підозру. Вказана норма, як і нинішня її редакція, виключає обчислення строків досудового розслідування до моменту набуття особою статусу підозрюваного. Тому вище ми звернули увагу на часткову регламентацію строків досудового розслідування, що свідчить про незавершеність правового регулювання в цій сфері.

З аналізу п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України можемо сформулювати висновок про строки досудового розслідування в кримінальному провадженні, у якому не повідомлено про підозру [3]. Цей пункт визначає підстави для закриття кримінального провадження, якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та сплили строки давності притягнення до кримінальної відповідальності (за виключенням тяжких злочинів проти життя чи здоров'я або злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі). Слід указати, що така норма в її чинній редакції сформульована не узгоджено, законодавець двічі доповнив

її п. 3-1, які ідентичні за змістом першого абзацу, але зміни, внесені згідно із Законом № 187-IX від 04.10.2019 року, доповнені також другим абзацом, який надає учасникам право заявити прокурору клопотання про закриття кримінального з передбачених цим пунктом підстав (інший пункт доповнено Законом № 2617-VIII від 22.11.2018) [4; 5]. Ураховуючи принцип *lex posterior derogat priori* (закон пізніший має перевагу над попереднім) (курсив наш – В. К.), застосуванню підлягає пункт, внесений законом 2019 року. Зауважимо, що при застосуванні п. 3-1 незалежно від редакції прокурор не позбавлений права самостійно звернутися до суду з клопотанням про закриття кримінального провадження, як і використання редакції 2018 р. не обмежувало право учасників звернутися з відповідним клопотанням. На підставі сукупного тлумачення норм ч. 1 ст. 284 КПК України та ч. 5 ст. 49 КК України можемо припустити, що строк досудового розслідування в кримінальному провадженні, у якому не повідомлено про підозру, триватиме протягом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, окрім визначених законом винятків. Однак таке припущення не узгоджується з практикою Верховного Суду, який неодноразово висловлювався, що рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України, може бути ухвалене за умови, що орган досудового розслідування провів повне, всебічне та неупереджене розслідування і вжив усіх можливих заходів для встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [6]. Підхід Верховного Суду узгоджується з вимогами принципу доступу до правосуддя, ефективного розслідування та забезпечує реальний захист інтересів потерпілого, тому вважаємо його правильним. Водночас є колізія між імперативними приписами ч. 1 ст. 284 КПК України («Кримінальне провадження закривається в разі, якщо...», без вказівки на право альтернативної поведінки) та усталеною практикою Верховного Суду.

Уважаємо, що норми кримінального процесуального закону в цій частині

слід змінити шляхом виокремлення частин статті кримінального процесуального закону імперативних підстав для закриття кримінального провадження та підстав для «закриття з умовою». Інший шлях – доповнити п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України (в редакції 2019 року) абзацом: «Закриття кримінального провадження не допускається, коли суд визнає обґрунтованими доводи потерпілого про відсутність повноти, всебічності або неупередженості досудового розслідування».

Окрім наведеного, вважаємо доцільним завершити регулювання строків досудового розслідування в ст. 219 КПК України, усунувши казуїстичний характер строку, якщо не встановлено особу, яка вчинила правопорушення, надавши йому правової визначеності. Прикладом актуальності запропонованих змін є бланкетний характер ч. 4 ст. 249 КПК України, яка встановлює загальні строки проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні та скеровує до норми ст. 219 КПК України. Як ми зазначали раніше, норма ст. 219 КПК України не врегульовує строки досудового розслідування в кримінальних провадженнях, у яких не повідомлено про підозру. Як наслідок, виникає прогалина в правовому регулюванні. З метою її усунення пропонуємо доповнити норму ст. 219 КПК України частиною 9 такого змісту: «Досудове розслідування кримінальних проваджень, у яких не встановлено особу, що вчинила кримінальне правопорушення, триває до ухвалення рішення про його закриття з підстав, визначених ч. 1 ст. 284 цього Кодексу».

Слід підкреслити, що законодавець здійснював спроби встановити формально визначені строки досудового розслідування в кримінальних провадженнях, у яких не повідомлено про підозру. Законом України № 2147-VIII від 03.10.2017 року (відомі як «правки Лозового») внесені зміни до ст. 219 КПК України в ч. 1. Відповідно до оновленої редакції, обчислення строків досудового розслідування розпочиналося з дня внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Частина 2 встановлювала такі строки залежно від тяжкості вчиненого кри-

мінального правопорушення, також до загального строку включався строк зупинення кримінального провадження [7]. Запроваджені зміни зазнали справедливої критики як з боку практиків, науковців, так і від міжнародної спільноти [8, с. 32]. Водночас найбільше невдоволення впровадженими новелами висловили правозахисні організації та представники громадянського суспільства. Їх критика була пов'язана з високим відсотком закритих гучних корупційних кримінальних проваджень [9]. У відповідь на зауваження Законом України № 3509-IX від 08.12.2023 року зазначені положення було частково скасовано. Законодавець повернув попередню редакцію ч. 1 ст. 219 КПК України.

Водночас і такі дії законодавчого органу піддано критиці. Зокрема, представників адвокатури свої заперечення мотивували з посиланням на велику кількість рішень ЄСПЛ проти України, у яких констатовано порушення зобов'язання за ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), зокрема щодо дотримання розумних строків у кримінальному провадженні [10; 11].

В обґрунтування незгоди з такими поглядами проаналізуємо доктринальні підходи в забезпеченні прав і свобод особи. У юридичній літературі неодноразово наголошували на подвійному (бінарному) характері засад кримінального провадження, які одночасно є правами людини, а також механізмами врегулювання кримінальної процесуальної діяльності [12, с. 181; 13, с. 16]. У кримінальному процесі такі права і свободи нормативно закріплені в загальних засадах кримінального провадження (ст. ст. 7–29 КПК України). Як зазначалося вище, гарантування їх дотримання є однією з функцій процесуальних строків. Погодимося з висновками П. Г. Бойка, що можливість реалізації особою права на звернення за захистом визначається з моменту фактичного порушення її права й не потребує окремого дозволу або настання особливих умов [14, с. 5]. Зі свого боку, О. В. Бойко висловив думку, що моментом початку обчислення «розумного строку» є набуття особою статусу підозрюваного [15, с. 89].

Підтримаємо думку науковців, адже тривалість «фактового» досудового розслідування не впливає на право підозрюваного (обвинуваченого) на розгляд його справи впродовж розумного строку. Така позиція кореспондується з практикою ЄСПЛ, згідно з якою ст. 6 ЄКПЛ застосовується, щоб позбавити особу, яка є об'єктом кримінального переслідування, залишатися тривалий час у стані невизначеності щодо своєї долі [16].

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити висновки щодо ролі процесуальних строків в організації впорядкованості дій суб'єктів кримінального провадження та дотриманні гарантій прав і свобод людини. Вони визначають межі легітимного втручання держави у приватну сферу особи, запобігають свавіллю, зловживанню процесуальними повноваженнями та створенню часової невизначеності втручання в конституційні гарантії. Процесуальні строки властиві для всіх стадій кримінального провадження від моменту виявлення або повідомлення про кримінальне правопорушення до моменту виконання вироку. Водночас у чинному КПК України має місце фрагментарність та недостатнє регулювання процесуальними строками окремих стадій кримінального провадження. На підставі проведеного аналізу виявлено, що в кримінальному процесуальному законі відсутній уніфікований підхід до процесуальних строків тривалості стадій кримінального провадження. Під час досудового розслідування строки формально визначені виключно для кримінальних проваджень, у яких повідомлено про підозру, кримінальні провадження щодо невстановленої особи визначаються шляхом логічного аналізу норм, якими регламентовано закриття провадження. Для стадії судового провадження властиве визначення його тривалості за допомогою оціночної категорії «розумний строк».

Відсутність регулювання строками досудового розслідування, у якому не встановлено особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, має наслідком неоднозначне тлумачення закону суб'єктами правозастосування, що суперечить принципу правової визначеності. Імперативна конструкція ч. 1 ст. 284

КПК України створює юридичну колізію із практикою Верховного Суду, тому доцільно доповнити процесуальну норму обов'язком суду при вирішенні клопотання про закриття кримінального провадження перевіряти доводи потерпілого (за наявності) про недоліки досудового розслідування.

Окремо рекомендуємо утримуватися від надмірно формалізованого підходу при визначенні строків досудового розслідування в кримінальних провадженнях, у яких не повідомлено про підозру. Практика такого запровадження («правки Лозового») засвідчила неефективність підходу, сприяла зловживанням та стала формальною підставою закриття резонансних справ. Часткове скасування цих змін є обґрунтованим кроком до відновлення балансу між ефективністю провадження і дотриманням прав людини (зокрема, прав потерпілого на справедливий реакцію держави на вчинене кримінальне правопорушення). Викладене узгоджується з практикою ЄСПЛ, яка підтверджує, що оцінка розумного строку повинна ґрунтуватися на обставинах

кожної справи, а не фіксованих нормах. Відлік «розумного строку» розпочинається з моменту втручання в право особи, а не з формальних підстав існування кримінального провадження.

З метою забезпечення правової визначеності пропонується доповнити ст. 219 КПК України частиною, яка б передбачала, що «Досудове розслідування кримінальних проваджень, у яких не встановлено особу, що вчинила кримінальне правопорушення, триває до ухвалення рішення про його закриття з підстав, визначених у ч. 1 ст. 284 КПК України». Також доповнити п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України третім абзацом, який унеможливило закриття кримінального провадження за наявності обґрунтованих доводів потерпілого щодо повноти та неупередженості досудового розслідування.

Узагальнюючи, можемо стверджувати, що ефективне регулювання процесуальними строками стадій кримінального провадження, потребує дотримання балансу його розумної тривалості, права особи на справедливе судочинство та публічним інтересом невідворотності покарання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Курапова К. М. Процесуальні строки у провадженні за нововиявленими обставинами. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2017. № 48. Т. 2. С. 105–108.
2. Волобуєв А. Ф., Смоков С. М. Процесуальні строки у кримінальному провадженні: проблемні питання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 1. С. 702–707. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/APP_01_2025.pdf
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства : Закон України № 187-IX від 04.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20#n73>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n602>
6. Постанова Верховного Суду у справі № 570/6533/23 від 23.10.2023 р. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=122638251&red=1000033abacdea1a2e5723de3d2ec346faf9cc&d=5>
7. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України № 2147-VIII від 03.10.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n149>
8. Звіт Європейської комісії про прогрес України щодо вступу до ЄС. Генеральний директорат з питань сусідства та переговорів про розширення. 08.11.2023 р. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2023_en

9. Звіт Єврокомісії: Україна має скасувати «правки Лозового». Електронний ресурс: Центр протидії корупції. 08.11.2023 р. URL: <https://antac.org.ua/news/zvit-yevrokomisii-ukraina-maie-skasuvaty-pravky-lozovoho/>

10. Ще раз про «правки Лозового». Електронний ресурс: НААУ. 11.12.2023 р. URL: <https://unba.org.ua/publications/8592-she-raz-pro-pravki-lozovogo.html>

11. Ще раз про правки Лозового: що скасували, а що діє? Електронний ресурс: Юридична газета. 14.03.2024 р. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/shche-raz-pro-pravki-lozovogo-shcho-skasuvali-a-shcho-die.html>

12. Маркелова В.М. Недоторканість права власності, як концептуальна ідея кримінального провадження. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник ДНУ ім. О. Гончара*. 2022. Вип. 4. С. 176–183.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар Бандурка О.М., Блажівського Є.М., Бурдоль В.П. та ін. Т.1. Харків. Право. 2013 р. 768 с.

14. Бойко П.Г. Порушення кримінальної справи як правоохоронна дія. *Юридичний вісник України* 2003. № 27. С. 1–5.

15. Бойко О.В. Розумні строки кримінального провадження в практиці європейського суду з прав людини. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 6/2020. С. 83–90.

16. Рішення ЄСПЛ у справі «Іванов проти України» від 07.12.2006 р. Заява № 15007/02. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_136#Text.

Стаття надійшла у редакцію: 12.08.2025

Стаття прийнята: 29.08.2025

Опубліковано: 27.10.2025

